

บทคัดย่อ

นาเวียงใหญ่ : ชุมชนทางชาติพันธุ์

ในหุบเขาด่านซ้าย จังหวัดเลย

บ้านนาเวียงใหญ่ คือชุมชนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Community) แห่งลุ่มน้ำหมันในเขตหุบเขาด่านซ้ายชุมชนหนึ่ง จากสภาพพจน์ที่เกิดจากตำนานที่พวกเขาเล่าว่าสืบเชื้อสายมาจาก “ลาวเวียง” แห่งดินแดนล้านช้างที่อพยพมาสร้างพระธาตุศรีสองและมาอาศัยอยู่ในแถบหุบเขาและลุ่มน้ำหมัน อันเป็นกลุ่มชนที่มีชะตากรรมร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษผู้สร้างพระธาตุ เรื่องในอดีตยังคงมีความหมายเชื่อมโยงกับปัจจุบันทำให้เกิดการสร้างและสืบทอดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถเชื่อมความผูกพันของพวกเขากับชุมชน โดยมีการจัดระบบความเชื่อเรื่องผีเจ้านายอันเป็นตัวแทนของกษัตริย์แห่งล้านช้างที่ส่งมาดูแล คุ่มครองให้คนในชุมชนแถบนี้มีความสงบร่มเย็น รวมเข้ากับความเชื่อทางพุทธศาสนา ตลอดจนความเชื่อเรื่องสายตระกูล และผีอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงสมาชิกชุมชนให้สัมพันธ์กัน

Adstract

Dansai Valley: the Legend of Regal Laos Lineage

Ban Na Viang Yai is an ethnic community in the Dansai Valley in the NamMhan River Basin, Dansai District, northeastern Thailand. The residents believe that their origins are told by a legend that describes their descent from "Laos Vieng"; immigrant construction workers who founded Si Song Rak pagoda before settling in the Dansai valley (where they remain to the present day). The legend provides a meaningful shared history, relating the community to King Lanxang from "Krung Si Sattana Kanahut", an ancient kingdom from Vientiane, Laos. Rites of succession, religion and ceremonies celebrating their ancestors and their roots, live on today. The Si Song Rak pagoda is a sanctuary that connects their community with the people of the Dansai region. The local beliefs, clan lineage, unique spirits which look after the mysterious and sacred divine power as well as protecting the community as a whole, merge to create a peaceful religion which also combines with general Buddhist practices and rituals.

นาเวียงใหญ่ : กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในหุบเขา ด่านซ้าย จังหวัดเลย

บำเพ็ญ ไชยรักษ์*

บทนำ

คนชุมชนบ้านนาเวียงใหญ่ดูไม่แตกต่างจากคนอื่นส่วนทั่ว และถ้าเทียบกับคนในชุมชนแถบด่านซ้ายพวกเขาก็ไม่ต่างจากชาวด่านซ้ายเพราะภาษาที่ใช้มีสำเนียงคล้ายและยังมีความเชื่อประเพณี เช่น การไหว้พระธาตุศรีสองรัก การแห่ผีตาโขน ฯลฯ แต่เมื่อลงไปศึกษาถึงรายละเอียดแล้วพบว่าชาวนาเวียงใหญ่ มีลักษณะเฉพาะในความเป็นชุมชนซึ่งมีความต่างจากชุมชนอื่นๆในด่านซ้ายและมีลักษณะที่เฉพาะต่างจากคนอื่นในภาคอีสานทั่วไปที่น่าสนใจ เมื่อมีโอกาสได้ลงไปศึกษาจึงพยายามจะเสาะค้นความแตกต่างที่ว่านั้น เพื่อหาคำตอบว่าชุมชนบ้านนาเวียงใหญ่ หมู่ 12 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ความเป็น “ชุมชนทางชาติพันธุ์” หรือไม่และอย่างไร ในบทความนี้อาศัยข้อมูลพื้นฐานที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านั้นประกอบกับลงศึกษาในพื้นที่ โดยพิจารณาความเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Community) จากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม คือการมีปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ร่วมกันของสมาชิกชั่วอายุต่างๆ ในระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นความเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ ในที่นี้คือลักษณะเฉพาะร่วมกันของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ (Human Collectivities)¹ อันได้แก่การมีชื่อร่วมกัน (Collective Name) มีตำนานเกี่ยวกับกำเนิดและการสืบเชื้อสายร่วมกัน

* นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

(Myths of Origin and Descent) ซึ่งเป็นตัวกำหนดถิ่นฐานและอธิบายถึงสำนึกการเป็นส่วนหนึ่งของเผ่าพันธุ์ว่าพวกเขาถือกำเนิด เติบโต และมีชะตากรรมร่วมกันมาแต่บรรพบุรุษ ทำให้ประสบการณ์ของคนมีความหมายร่วมกันได้ การมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน (Shared History) อันเป็นสำนึกในความทรงจำร่วมกันจากคนรุ่นก่อนๆ ต่อเนื่องมา การมีวัฒนธรรมเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน การมีอาณาเขตร่วมกัน อันหมายถึงความสัมพันธ์ทางสถานที่ หรืออาณาเขตที่สมาชิกมีความเกี่ยวพันกับศูนย์กลาง เป็นสัญลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ เป็นถิ่นที่อยู่ที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่แม้สมาชิกจะกระจัดกระจายอยู่แห่งใดก็สามารถกลับไปได้ ทั้งการกลับไปอยู่จริง ๆ หรือเพียงยึดถือทางสัญลักษณ์ การกล่าวอ้างถึงหรือความรู้สึกผูกพันถวิลถึง รวมถึงความเกี่ยวข้องพันกับการเฉลิมฉลองหรือพิธีกรรม

คนริมฝั่งน้ำหมันคนดินภูอั้งล้ง

อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นดินแดนที่สื่อชื่อด้วยงานประเพณีแห่ผีตาโขน และงานบุญหลวงหรือพิธีไหว้พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งระยะหลังนี้ได้รับการส่งเสริมให้จัดงานอย่างเอิกเกริกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การแห่ผีตาโขนจึงโด่งดังเป็นที่รู้จักไปทั่ว แต่ในความเป็นจริงการแห่ผีตาโขนเป็นเพียงหนึ่งในพิธีกรรมทางความเชื่อที่ซับซ้อน ร่ำรวยของชุมชนแถบนี้เท่านั้น พวกเขายังมีพิธีกรรมทางความเชื่อรูปแบบอื่นๆ อีกหลายรูปแบบ

บ้านนาเวียงใหญ่ มีอีกชื่อหนึ่งว่า “บ้านเทิงนา” เป็นชุมชนดั้งเดิมริมฝั่งน้ำหมันในที่ราบระหว่างหุบเขาด่านซ้าย ลำน้ำหมันมีต้นกำเนิดจากภูเขาสูงของเทือกเขาเพชรบูรณ์ไหลคดโค้งลงสู่แม่น้ำ “เหือง” ที่มีต้นน้ำจากประเทศลาว ก่อนจะไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขง แม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลผ่าน 6 ประเทศในดินแดนอนุภาคเนย์ โดยในอดีตน้ำหมันใช้เป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงชุมชนตลอดสายน้ำหมันเนื่องไปจนลำน้ำเหืองและแม่น้ำโขง ขณะที่ในหุบเขาด่านซ้ายมีภูเขาที่ล้อมรอบด้านทำให้ชุมชนในหุบเขานี้แยกออกจากชุมชนอื่นในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นจังหวัดเลยดินแดนเหนือสุดของอีสาน หรือเพชรบูรณ์ดินแดนล่างสุดของภาคเหนือ ชุมชนในหุบเขานี้จึงมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นที่แตกต่างออกไป

บ้านนาเวียงใหญ่อยู่ห่างจากตัวเมืองด่านซ้ายไปทางทิศเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านมีภูอั้งล้ง ที่เชื่อมต่อกับภูก้อมหรือมีอีกชื่อหนึ่ง

ว่าภูผ่าสอง และภูงอยซู้ (งอย เป็นภาษาถิ่นหมายถึงการยื่นขีดขอบภูที่มีชะง่อนหิน) ภูเขาเหล่านี้เป็นเขตแดนกันบ้านนาเวียงใหญ่กับบ้านห้วยตาด และเป็นต้นห้วยที่ไหลผ่านที่นาของหมู่บ้าน คือ ห้วยยางบง(ยางบง หมายถึงไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง) ที่ไหลลงสู่ลำน้ำหมันและยังมีห้วยน้อยๆ ที่เป็นร่องน้ำฝั่งซ้ายและขวาก็หลายสาย ด้านทิศตะวันตกมีลำน้ำหมันกันเขตกับบ้านนาเวียง หมู่ 9 (เดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน) ทิศใต้เป็นที่ราบติดต่อกับบ้านนาอ้อ ทิศเหนือเป็นที่ราบติดกับบ้านบุงกุ่ม

บ้านนาเวียงใหญ่มีพื้นที่ราบซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย ที่นา และที่ไร่เชิงเขาประมาณ 4-5 ตารางกิโลเมตร แต่เดิมชาวบ้านทำมาหากินด้วยการทำนาข้าวเป็นหลักเพราะที่นามีความสมบูรณ์จากตะกอนดินริมฝั่งน้ำ อีกทั้งมีการรวมกลุ่มเครือญาติหรือคนทีนาใกล้เคียงกันเพื่อสร้าง "พืด" หรือระหัดวิดน้ำสำหรับผันน้ำจากน้ำหมันเข้าแปลงนาทำการเพาะปลูกได้ตั้งแต่นั้นปีโดยไม่ขาดน้ำ การจัดการน้ำแบบนี้พัฒนามาจนปัจจุบันซึ่งมีการขุดบ่อกักน้ำไว้ทางด้านตีนเขาทำให้สามารถมีน้ำเพาะปลูกได้อย่างทั่วถึง บางคร้วเรือนจะทำไร่ข้าวโพดที่เชิงภู เล็กน้อย แต่ละคร้วเรือนจะมีที่ทำกินเฉลี่ยคร้วเรือนละประมาณ 4 – 5 ไร่สามารถผลิตข้าวได้สูงประมาณ 65 – 70 ถัง/ไร่ ทำให้ไม่ขาดแคลนข้าว เพราะคุณภาพดินดีและไม่กันดานน้ำ แต่เมื่อชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นก็ทำให้สมาชิกในชุมชนบางรายไม่มีที่นาเพราะที่ดินมีจำกัด ทำให้สมาชิกใหม่ต้องประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้น โดยปัจจุบันหมู่บ้านนี้มีประชากรทั้งสิ้น² ประมาณ 67 คร้วเรือน 231คนเป็นคนวัยทำงาน 110 คน วัยรุ่น(เรียนหนังสือ)ประมาณ 20 คน คนชราประมาณ 40 คน และเด็กอีกประมาณ 30 คน และมีคนในวัยทำงานที่อพยพไปทำงานต่างถิ่นโดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ ประมาณไม่เกิน 25 คน นอกจากนั้นส่วนใหญ่ทำไร่ทำนาอยู่กับบ้าน บางส่วนมีอาชีพรับราชการทหาร ครู ค้าขายในตลาด และรับจ้างในอำเภอหรือจังหวัด เป็นต้น

พิธีกรรมในหนึ่งรอบปี

ในรอบปีหนึ่งชาวบ้านนาเวียงจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และพิธีกรรมตามความเชื่ออื่นซึ่งนับรวมแล้วชาวบ้านนาเวียงมีพิธีกรรมในรอบปีมากกว่าเดือนละครั้ง ซึ่งเป็นพิธีกรรมตามประเพณี และความเชื่อที่แสดงออกร่วมกันจำนวนมากนี้มีลักษณะเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นในตำบลซ้ายและนอกจากนี้ยังพบว่าในบ้านนาเวียงใหญ่มี

² สัมภาษณ์นางธีรนาถ อินทรยศ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล อายุ 42 ปี เมื่อ วันที่ 8 ตุลาคม 2551

ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและมีพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษซึ่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจ และแตกต่างจากชุมชนในด่านซ้ายอื่นๆ ดังที่หลวงพ่อนันท์ สิริวิโร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี วัดคูบ้านนาเวียงได้กล่าวว่า

“แม้คนนาเวียงจะมีความเชื่อเรื่องผีซับซ้อนแต่ก็ไม่ได้ขาดพิธีกรรมทางพุทธ โดยพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านจะจัดให้สอดคล้องกับวัดโพชนชัย ซึ่งเป็นวัดใหญ่ในอำเภอด่านซ้าย”

นางภานุพร สรรพสาร อายุ 44 ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กล่าวถึงประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และอื่นๆ ที่คนนาเวียงร่วมกันทำเป็นประจำทุกปีมิได้ขาดเป็นลำดับได้แก่ **เดือน 4 (มีนาคม) บุญข้าวเปลือกข้าวสาร** หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวชาวบ้านจะนำข้าวใหม่ ทั้งข้าวเปลือกและข้าวสาร เงิน เทียน อาหาร มาทำบุญ โดยทำพิธีสงฆ์แล้วหมอบวิญญ์ก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นการไหว้คุณข้าว ส่วนข้าวที่ได้จะเอามาขายให้ชาวบ้านที่ขาดแคลนข้าวในราคาถูกกว่าราคาตลาดเพื่อนำเงินมาใช้ในการบำรุงวัดหรือทำกิจกรรมสาธารณะอื่นๆ **เดือน 5 บุญสงกรานต์** เดิมจะมีการแห่ดอกไม้ สงฆ์น้ำพระ คนหนุ่มคนสาวในหมู่บ้านจะต้องไปหาบน้ำจากน้ำห่มันมาทำเป็นน้ำอบน้ำหอมอาบให้คนเฒ่าคนแก่แม่พ่อ เป็นการตอบแทนบุญคุณ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นพิธีรดน้ำดำหัวรวมกันทั้งหมู่บ้านที่วัดแทน **เดือน 6 บุญไหว้พระธาตุศรีสองรัก** ชาวบ้านจะทำต้นเทียนไปไหว้และร่วมงานกับชาวบ้านอื่นๆ **เดือน 7 เลี้ยงหอหลวง เลี้ยงหอเจ้านาย และพิธีแยกนา** **เดือน 8 บุญหลวง (บุญมหาชาติ)** ทำร่วมกับวัดโพชนชัย ที่ด่านซ้ายมีการแห่ผีตาโชน แล้วกลับมาทำบุญน้อยในหมู่บ้าน แห่ผีตาโชนน้อย วันต่อมาเป็นวัน**ไหว้ภู่อังลั้ง**ซึ่งเป็นพิธีกรรมของชาวนาเวียงซึ่งมีลักษณะเฉพาะถิ่นของชาวนาเวียงใหญ่ที่น่าสนใจ แล้วก็กลับมา**ทำบุญเข้าพรรษา**ในวันถัดมาในระหว่างช่วงเข้าพรรษาจะต้องเอาบุญบ้าน โดยจะมีการสวดข้าวชะบ้าน 3 คั้น (สวดชำระสิ่งไม่ดีในหมู่บ้านโดยกำหนดวันดีวันใดวันหนึ่งในช่วงเดือนพรรษา) **เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน** ทำบุญสำหรับผู้ตาย เอาอาหารหวานคาวไปวางไว้บนดิน ไร่ นา ให้ผีไม่มีญาติ **เดือน 10 บุญข้าวสาก** ทำบุญในวัดจะมีการจับสลากเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์และการเพาะปลูก **เดือน 11 บุญออกพรรษา** ชาวบ้านจะแกงขี้ผึ้ง(ต้มขี้ผึ้ง) เพื่อใช้ทำปราสาทผึ้งทำเรือไฟ ไปไหลในลำน้ำห่มัน (อาจมีการเอาบุญผ้าป่า บุญกฐินแล้วแต่ตกลงกัน) **เดือน 12 ลอยกระทง เดือนอ้าย/เดือนยี่(เดือน 1 เดือน 2) บุญแจกข้าว** เป็นการทำบุญถึงญาติที่ล่วงลับไป และ**เดือน 3 บุญข้าวจี**

พิธีกรรมไหว้ภู่อังล้ง

พิธีกรรมในรอบปีของชาวนาเวียงใหญ่ซึ่งมีความคล้ายกับพิธีกรรมในชุมชนอีสาน และชุมชนในด้านซ้ายหลายชุมชน แต่พิธีกรรมไหว้ภู่อังล้งนี้มีลักษณะเฉพาะของชุมชนชาวนาเวียงเท่านั้น ซึ่งนอกจากจะทำให้เห็นตำนานความเป็นมาของชุมชนนี้ซึ่งมีการสืบเล่าซ้ำผ่านทางพิธีกรรมไหว้ภู่อังล้งซึ่งมีประเพณีบังคับไว้ว่าคนในชุมชนต้องทำพิธีกรรมนี้ทุกปีขาดไม่ได้

“บ้านนาเวียงแคบ หลายครัวเรือนย้ายไปไท ไปมอญ กันหลาย แต่เขาไปแม่เห็นว่าเขาต้องอยู่นี้ นาน้อยก็ค่อยเฮ็ด ค่อยหา อยู่กันไป รักษาเวียงเขาอยู่นี้”

นางฉลอง อุ่นแก้ว อายุ 87 ปี เล่าว่าตนเกิด เดิบโตและแก่เฒ่าที่นาเวียงไม่เคยห่างไปไหนนาน แม่ครอบครัวอื่นจะโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นเพราะที่นี้มีที่กินทำกินน้อยคับแคบ แต่แม่ของตนยืนยันว่าอย่างไรจะอยู่ที่นาเวียง แม่นาจะน้อยแต่ก็เพียรทำมาหากินเพื่อรักษา “เวียง” หรือดินแดนบรรพบุรุษไว้ แม่เฒ่ายังเล่าอีกว่าบ้านนาเวียงมีประวัติแต่เค้าหลังปู่ตายายเล่าต่อ ๆ กันมาว่าเจ้าองค์อนุชัตริย์แห่งเวียงจันทน์ ยกเอาไพร่พลมาช่วยสร้างธาตุศรีสองรัก คนจำนวนมากเดินทางมามีข้าวของต่างข้าง ต่างม้า (บรรทุกข้าวของมาด้วยช้างด้วยม้า) มาตั้งปางอยู่ที่บนภูเขาซึ่งต่อมาเรียกว่า “ภูปางลาว” บ้างเรียก “ภูอังล้ง” และเพี้ยนมาเป็น “ภูอั้งล้ง” ที่เรียกกันในปัจจุบัน

การสร้างพระธาตุต้องใช้เวลาหลายปีผู้คนที่มาสร้างพระธาตุต้องปลูกสร้างบ้านเรือน และทำนาปลูกข้าว บ้านนาเวียงก็คือกลุ่มของคนเวียงจันทน์ (กรุงศรีสัตนาคณหุต) ที่มาสร้างบ้านแปงนาตรงบริเวณที่เรียกว่า “บ้านเทิงนา” โดยตั้งบ้านเรือนเชิงเขาแต่ในฤดูแล้งหาน้ำยากจึงได้ย้ายมาอยู่ริมน้ำหมั่นอย่างในปัจจุบัน จากประวัตินี้ทำให้ชื่อภูเขาหรือหนองน้ำ รอบ ๆ หมู่บ้านมีความเกี่ยวพันกับประวัติครั้งนั้น เช่น ชื่อบ้านนาเวียง ภูอั้งล้ง หรือ มุ่งช้าง มุ่งม้า คือที่ที่เคยเป็นที่สำหรับผูกช้างผูกม้าในครั้งก่อน และเพราะภูอั้งล้ง เป็นภูที่เป็นที่มาของต้นเค้าของคนที่มีพื้นเพมาจาก “เวียง” มาบุกเบิกตั้งบ้านเรือนสืบเชื้อสายจนมาเป็นบ้านนาเวียง ภูอั้งล้งจึงมีความสำคัญกับคนนาเวียงมาก จนต้องมีพิธีไหว้ภู่อังล้ง เป็นประจำทุกปี

พิธีไหว้ภู่อังล้ง จะจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 ของทุกปีตรงกับวันอาสาฬหบูชา ก่อนวันเข้าพรรษา 1 วันโดยที่ทวนจำ (ผู้สื่อสารกับวิญญูณคักดีลสิทธ์) นางแดง (คนที่ต้องทำหน้าที่จัดเตรียมข้าวของสำหรับบูชาในพิธีกรรม) พร้อมพระสงฆ์ 2 - 4 รูป และชาวบ้านร่วมกันเดินทางเป็นขบวนแห่ขึ้นภู่อังล้ง มีตุง 4 ตุง บั้งไฟ 4 บั้ง มีการตีฆ้อง

กลอง ฉาบ ให้จังหวะครึ้นเครื่องสนุกลงสานขึ้นไป ชาวบ้านจะต้องเตรียมเครื่องเปรี๊ยะว เครื่องหวาน และเครื่องไหว้ภูตามทำเนียม พร้อมข้าวปลาอาหาร สำหรับเลี้ยงพระ และอาหารสำหรับไปกินร่วมกันบนภู ระหว่างทางเดินขึ้นมีข้อห้ามไม่ให้ดื่มน้ำหรือกินอาหารเด็ดขาด ต้องเดินด้วยความมอดทนแม้ว่ากว่าจะถึงลานไหว้บนเขาสูงจะเหนื่อย ก็ให้หยุดพักไปเป็นระยะๆ

เมื่อขึ้นไปถึงลานไหว้บนภูอั้งลั้ง ซึ่งเป็นลานหินธรรมชาติบนหลังภู ล้อมรอบด้วยป่าไม้ชาวบ้านผู้ชายจะช่วยกันแบ่งหิ้ง(สร้างร้านไม้ยกพื้นสูง) สำหรับวางเครื่องไหว้ ทำด้วยไม้ไผ่อย่างง่าย ๆ ขึ้นเป็นหิ้งขนาดเล็ก 4 หิ้งวางไว้ 4 มุม และหิ้งขนาดใหญ่ 1 หิ้งวางไว้ข้างหน้า ส่วนนางแต่และผู้หญิงจะช่วยกันแต่งเครื่องร้อยเครื่องพัน หรือเครื่องไหว้ อันได้แก่ แกงเปรี๊ยะว คือ อาหารเปรี๊ยะว เช่น หน่อไม้ดอง แกงหวาน เช่น ข้าวต้มมัด หรือของหวาน โดยจัดหาใบตองชาด (ยางชาด) ใบตองกุง (พลวง) มาเย็บเป็นชวย (กรวย) 125 ชวยบรรจุเครื่องเปรี๊ยะวเครื่องหวานเหล่านี้ลงไป แล้วจ้กวนก็จะทำพิธีนำไหว้ภู โดยวางชวยเครื่องไหว้ไว้บนหิ้งให้ครบหิ้งเล็กหิ้งใหญ่หิ้งละ 25 ชวยพร้อมขัน 5 ขัน 8 ปักตุง และตั้งบั้งไฟไว้รอบ แล้วพระสงฆ์ก็จะทำพิธีทางพุทธ เทศน์ 1 กัณฑ์เทศน์ ต่อจากนั้นชาวบ้านก็ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ ก่อนจ้กวนจะนำชาวบ้านไหว้เจ้าภูอั้งลั้ง เพื่อว่าผู้ที่มาร่วมพิธีจะได้ขอมาหากเคยล่วงเกินจากการขึ้นมาใช้ประโยชน์เก็บของป่าหาอาหารใดๆ หรือขอพรให้การเพาะปลูกข้าวที่กำลังจะเก็บเกี่ยวสมบูรณ์ แล้วจุดบั้งไฟบูชา ก่อนจะกินอาหารร่วมกันกลางป่าบนยอดภูนั้น บางปีมีการเชิญหมอล่าขึ้นไปล่าปิตท้าย เพื่อเป็นการบวงสรวงบูชาด้วยก่อนเสร็จพิธี แล้วก็เดินทางลงจากภูโดยมีข้อกำหนดว่าใครถืออะไรขึ้นไปต้องหิ้วกลับลงมาให้หมด ไม่ว่าจะเป็นใบไม้ใบตอง เศษพลาสติก ฯลฯ โดยจะแห่เป็นขบวนตามกันลงมาด้วยการตีฆ้องตีกลองร้องว่าสนุกลงสาน พอมาถึงเชิงเขาก็มีการเล่นน้ำเล่นโคลนกันอย่างสนุกสนาน ในหมู่บ้าน

ผีที่อาศัยอยู่บนภูอั้งลั้ง

แม่แต่ม่าฉลอง อุ่นแก้ว หญิงสูงวัยซึ่งบัดนี้ดวงตาฝ้าฝาง ขาไร้เรี่ยวแรง หากแต่ความทรงจำเกี่ยวกับภูอั้งลั้งยังชัดเจน กล่าวว่าคุณเคยขึ้นภูมาทุกปีตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เพราะแม่ของตนเป็นนางเทียม(ผู้ที่ถูกเลือกจากผีเจ้านายให้เป็นคนทรง หรือเทียมใน

³ ระดับความสูงของภูอั้งลั้งจากแผนที่ทหารอยู่ที่ประมาณ 840 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

พิธีกรรม) จะต้องนำชาวบ้านขึ้นไปบนภูทุกปี เมื่อตกมาที่รุ่นตนก็ถูกเลือกเป็นนางเทียม ต่อจากแม่จนกระทั่งอายุ 70 ปีตนก็ยังได้ขึ้นไปไหว้ภู แต่ปีสุดท้ายที่ขึ้นไปเมื่อปี 2546 เกิดหกล้มทำให้ขึ้นไปไม่ได้อีก ทุกวันนี้ได้แต่มองตุงสีขาวโบกไสวอยู่บนเพิงภูและนึกคำไหว้ในใจแทน

“แก้วเสด็จจากภูอั้งล้งบ้านนาเวียง ไปภูผาแดดบ้านนาหอ แก้วที่ว่าป็นดวงไฟ ดวงใหญ่เท่าลูกมะพร้าวเคลื่อนออกจากถ้ำในภูเขาลูกหนึ่งลอยไปสู่อีกลูกหนึ่ง เหมือนเจ้าภูไปมาหาสู่กัน ชาวบ้านจะได้ยินเสียงตังสนั่นและเห็นดวงไฟปรากฏบนท้องฟ้าเป็นลำแสงไปมาระหว่างภู”

เป็นเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขาที่ชาวบ้านหลายคนต่างเล่าพ้องกัน และบอกว่าคนที่มีอายุเกิน 40 ปีขึ้นไปหลายคนยืนยันว่าเคยเห็น “แก้วเสด็จ” มากับต่า ก่อนนั้นหากว่าเกิดมีปรากฏการณ์นี้ชาวบ้านต่างเรียกกันออกมาดู เมื่อราว 10 กว่าปี มาปีนี้ปรากฏการณ์นี้หายไปซึ่งไม่รู้ว่าจะเพราะอะไร

“ได้ฉันมีต่าเห็นเสมอก่อนวันไหว้ภู บนนั้นมีอีกเมืองหนึ่ง มีสวนกล้วยสวน อ้อยสมบรูณ์ เจ้าภูอาศัยอยู่ในถ้ำใหญ่ ผู้ที่อยู่บนนั้นเมื่อถึงวันไหว้ภูต่างก็ยินดีพากัน เตรียมการต้อนรับ เผื่อคอยวันไหว้ภูในแต่ละปี”

นายท้วม นนท์อาจ อายุ 64 ปี กวนจ้ำคนปัจจุบันของบ้านนาเวียงใหญ่ กล่าวถึงนิมิตอันเป็นความเชื่อที่ชาวบ้านต่างเล่าขานกันมาเช่นกันว่าบนภูมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คนธรรมดา มองไม่เห็น แต่กวนจ้ำหรือคนที่ท่านเลือก หรือคนที่มิวิชาแก่กล้าเท่านั้น ถึงจะมองเห็น

“ขึ้นไปไหว้ภูครั้งแรกตอน ป. 5 – ป.6 ไปกับหมู่หลายคน แรกๆ ก็ไปเกือบทุกปี ไปกับหมู่รุ่นเดียวกัน ม่วนดี(สนุกดี) เเทงภูก็งาม คนไปบ่หลายไผ่มีแองขึ้นก็ไป บางปี 40 – 50 คนบางปี 20 -30 คนพากันไปขอพรให้ข้าวอุดมสมบรูณ์ เดี่ยวนี้บางปี ก็ไปบางปีไปได้ไป”

นายชัยยุทธ จักรบุตร เด็กหนุ่มวัย 16 ปี นักศึกษาวิทยาลัยการอาชีพ ด้านซ้าย เล่าประสบการณ์เดินทางขึ้นไปร่วมพิธีบูชาภูของตน

จากคำบอกเล่าเกี่ยวกับภูอั้งล้งและประวัติการตั้งบ้านนาเวียง ที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างพระราชอุทิศศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองด่านซ้ายอันเป็นเรื่องราวที่คนนาเวียง และคนด่านซ้ายต่างภาคภูมิใจแม้รายละเอียดของแต่ละคนแต่ละวัยจะต่างกันบ้าง แต่ก็คล้ายคลึงกันและยังสอดคล้องกับบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มีผู้ศึกษาไว้หลายคน ว่า

คนแถบนี้มีเชื้อสายมาจากอีกฝั่งของแม่น้ำโขง ในรายงานการวิจัยตามโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและชาติพันธุ์ เรื่อง“การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาร้านด่านซ้าย นาเวียงและนาหอ ลุ่มน้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 2548 ตลอดจนงานศึกษาของนักวิชาการท่านอื่นในพื้นที่อำเภอด่านซ้ายที่ศึกษาไว้อย่างรอบด้านและหลากหลาย ทำให้สามารถกล่าวถึงความเป็มาของชุมชนแถบนี้โดยย่อว่า

เดิมลุ่มน้ำหมันเคยเป็นเส้นทางระหว่างท้องถิ่น เป็นเส้นทางโบราณระหว่างเมืองสุโขทัย-พิษณุโลก กับแคว้นหลวงพระบาง ในสมัยที่พระธรรมราชาลิไทของสุโขทัยกับพระเจ้าฟ้ารุ่งมแห่งหลวงพระบาง จึงมีคนทั้งสองรัฐมาตั้งถิ่นฐานอาศัยเป็นบ้านเป็นเมืองร่วมกัน และหลังการแบ่งเขตแดนครั้งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิของกรุงศรีอยุธยา กับสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านช้าง เมืองด่านซ้ายอยู่ในเขตแดนลาวจึงมีคนลาวหลวงพระบางมาอยู่และต่อมาคนไทยลื้อเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อีกทั้งเมื่อมีการแบ่งเขตแดนในสมัยรัตนโกสินทร์เมืองด่านซ้ายและชุมชนในเขตลุ่มน้ำหมันตกอยู่ในเขตแดนไทย ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา ได้ตกลงสร้างสัมพันธกับพระเจ้าไชยเชษฐาเจ้าแผ่นดินกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) โดยร่วมใจกันสร้างพระเจดีย์เพื่อเป็นสักขีพยานแห่งมิตรไมตรีระหว่างสองแผ่นดินคือ “พระธาตุศรีสองรัก” ขึ้นที่เมืองด่านซ้าย เมื่อปี 2103 ใช้เวลาสร้าง 3 ปีแล้วเสร็จในปี 2106 เล่ากันมาว่าการสร้างเจดีย์ต้องใช้เวลาานต้องเกณฑ์ราษฎรทั้งชาวไทยและลาวมาช่วยกันสร้าง ผู้คนที่ถูกเกณฑ์มาทำงานนี้จำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนและไร่นา จึงเกิดหมู่บ้านต่าง ๆ รอบ ๆ บริเวณองค์พระธาตุ เช่น บ้านนาไทย (ชุมชนชาวไทยกรุงศรีอยุธยา) บ้านนาเวียง (ชุมชนชาวเวียงจันทน์) และบ้านนาผ้าขาว (ที่อยู่ของบรรดาพระสงฆ์และพราหมณ์ที่มาร่วมทำพิธีสร้างพระเจดีย์นี้) หมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏมาอยู่ในปัจจุบัน⁴ จากการศึกษาของนักวิชาการก่อนหน้าชี้ให้เห็นว่าผู้คนในหุบเขาด่านซ้ายมีที่มาที่แตกต่างกัน เช่น ชาวลาวหลวงพระบาง ชาวไทย ชาวไทยลื้อ และชาวลาวเวียง คือหนึ่งในหลายกลุ่มคนที่เข้าสัมพันธ์กันในหุบเขาด่านซ้ายด้วยพระธาตุศรีสองรักรวมทั้งหมดผลอื่นๆ

⁴ ศรีตกร วัลลโภดม, กล่าวไว้ในหน้าคำนำ ของหนังสือ ผีกับพุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมด่านซ้าย : คุลยภาพทางจิต-วิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมัน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์, 2548.

จากคำตำนานความเป็นมาของคนในชุมชนนาเวียงใหญ่เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน
 ธรรมชาติบนภูอั้งลั้ง เป็นสถานที่สถิตของวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่จะลดบันดาลความสุขและ
 อุดมสมบูรณ์ในการทำไร่นา และตำนานเกี่ยวกับกำเนิดและการสืบเชื้อสายร่วมกันจาก
 บรรพบุรุษจากฝั่งแม่น้ำโขงมาสร้างพระธาตุศรีสองรัก อันเป็นเรื่องเล่าถึงกำเนิดถิ่นฐาน
 “นาเวียง” ร่วมกัน ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์กับความเป็นคนลาวเวียงอันเป็นภาพพจน์
 ที่มีอยู่ในจิตใจในจินตนาการของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ แม้ปัจจุบันคนรุ่นใหม่จะตระหนัก
 ในใจว่าตัวเองเป็นคนด่านซ้าย คนอีสาน หรือคนไทย ซึ่งความเป็นคนด่านซ้าย ความ
 เป็นคนไทย อาจจะแจ่มชัดขึ้นและเป็นสิ่งที่เขาแสดงออกในสังคมใหญ่ หากแต่ตำนาน
 เหล่านี้ก็ถือเป็นสิ่งอธิบายถึงสำนึกการเป็นส่วนหนึ่งของเผ่าพันธุ์ชาวลาวเวียง ที่พวก
 เขาก่อกำเนิด และมีชะตากรรมร่วมกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยจะเห็นได้ว่า “พิธีไหว้
 ภู” นอกจากความเชื่อในสิ่งลี้ลับในธรรมชาติแล้วยังเป็นการไหว้ภูผาที่มีเรื่องเล่าที่ทำให้
 พวกเขาพร้อมใจกันประกอบพิธีกรรมนี้ทุกปี และหากปีใดขาดหายไปก็ต้องชดเชย
 ด้วยการต้องหาเครื่องเซ่นไหว้มากกว่าเดิมเป็นสองเท่าในปีถัดไป และการไหว้ภูนี้ยัง
 เกี่ยวเนื่องกับระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านาย และพระธาตุศรีสองรัก อันเป็นตำนาน
 การสืบเชื้อสายร่วมกับชุมชนในหุบเขาด่านซ้าย

ผีเจ้านายและความเชื่อร่วม

การนับถือผีเจ้านายเป็นความเชื่อที่แสดงออกอย่างเด่นชัดของชาวนาเวียง
 ใหญ่ โดยมีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อหลักของคนด่านซ้ายหมู่บ้านอื่น ที่ผูกอยู่
 กับเรื่องการสร้างพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งพวกเขายอมรับนับถือแสดงออกผ่านพิธีกรรม
 ไหว้พระธาตุศรีสองรัก การไหว้หอหลวง หอเจ้านาย ซึ่งเชื่อมโยงกับกลุ่มชนกลุ่มใหญ่
 ในหุบเขาด่านซ้ายหรือลุ่มน้ำหมันโดยมีพระธาตุศรีสองรักเป็นศูนย์กลาง

ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้านาย สมเดช สิงห์ประเสริฐ อายุ 78 ปี นักวิชา
 การท้องถิ่นผู้สืบค้นศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอำเภอด่านซ้าย กล่าวว่า คนด่านซ้าย
 ต่างมีประวัติศาสตร์และความเชื่อร่วมกันคือนับแต่ “พระธาตุศรีสองรัก” สร้างเสร็จ
 ปี พ.ศ. 2106 คนท้องถิ่นจะจัดงานไว้พระธาตุในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุก
 ปี เพราะมีเรื่องเล่าสืบเนื่องเกี่ยวกับการสร้างพระธาตุที่ว่าระหว่างการสร้างพระธาตุ
 กษัตริย์แห่งล้านช้างได้แต่งตั้งให้ขุน แสน หมื่น และเจ้านาง รวมทั้งข้าบริวาร มาควบคุม
 ดูแลการก่อสร้าง และปกครองเมืองให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข กระทั่งขุน แสน หมื่น เจ้านาง
 และข้าบริวารได้สิ้นชีวิตลง เจ้าขุนไกร และเจ้านางน้อยโสดา ซึ่งเป็นเครือญาติเจ้านาย

เก่าก็ได้ดูแลเมืองนี้สืบต่อมา⁵ อีกทั้งระหว่างการก่อสร้างพระธาตุนั้นคนเจ็บไข้ได้ป่วยล้มตายก็มากคนท้องถิ่นต่างเชื่อว่าวิญญาณคนเหล่านั้นวนเวียนผูกพันอยู่บริเวณพระธาตุ บ้างว่าเป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่ติดตามมาจากบ้านเมืองเดิมจึงได้สร้างหอเจ้านายไว้ข้างตัวพระธาตุเรียกว่า “หอหลวง” ซึ่งเทียบเท่ากับผีแห่งด่านซ้ายเป็นผีประจำเมืองและในแต่ละหมู่บ้านมีการอัญเชิญ หรือสร้าง “หอเจ้านาย” ของชุมชนตนเป็นผีประจำหมู่บ้านของตนโดยจะการทำพิธีเลี้ยงทุกปี ภายใต้โครงการสร้างใหญ่ของความเชื่อเรื่องผีทำให้การทำพิธีเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านต้องทำหลังจากที่ทำพิธีไหว้พระธาตุ และเลี้ยงผีหอหลวงแล้ว จึงจะทำพิธีเลี้ยงประจำหมู่บ้านในแต่ละหมู่บ้านให้คนในชุมชนได้ไหว้ขอขมา แก่บะแกบ้น ได้

คนนาเวียงใหญ่ และคนด่านซ้ายรวมจนคนที่สืบเชื้อสายร่วมมาจากชาวลาวในอดีตต่างเชื่อว่าเจ้าพ่อกวน เป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากวิญญาณของอดีตกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง, เจ้าองค์ไทย คือ วิญญาณอดีตของกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา, ฝ่ายวิญญาณที่เข้าประทับทรงเจ้าแม่นางเทียมมีดังนี้ เจ้าเมืองกลาง คือวิญญาณของเจ้านายที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง ที่ได้รับมอบหมายให้ปกครองดูแลเมืองด่านซ้าย อันประกอบด้วยวิญญาณเจ้านายที่เป็นชายาและนางสนมของเจ้าเมืองที่ติดตามมาจากอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางและอาณาจักรล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์⁶

ดังนั้น “เจ้าพ่อกวน” และ “เจ้าแม่นางเทียม” ในความเชื่อของคนท้องถิ่นด่านซ้ายจึงเป็นดังผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้าผู้ปกครองเมืองแต่อดีต และได้รับเลือกจากวิญญาณเจ้านายให้สามารถติดต่อสื่อสารกับวิญญาณเจ้านายได้ ชาวนาเวียงก็เชื่อถือตอบทบาทเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม ว่าคือตัวแทนเจ้านายเป็นผู้ดูแลศาสนสถานและประกอบพิธีกรรมต่างๆ และเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างโลกของวิญญาณกับโลกมนุษย์ โดยมีองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่รวมวิญญาณผีเจ้านายผีบรรพบุรุษ ภายใต้ความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ได้รวมเอาชาวชุมชนในหุบเขาด่านซ้ายเข้าไว้ในร่มเดียว ทำนองเดียวกันกับที่เจ้าพ่อกวน มีบทบาทเป็นผู้สื่อสาร รวมจนกวนเจ้าในแต่ละหมู่บ้าน ก็ถือเป็นบริวาร ที่ได้รับเชิญ หรือส่งออกไปคุ้มครองดูแลชุมชนบริวารในร่มเงาความเชื่อเดียวกัน และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม

⁵ ชื่อที่ปรากฏอ้างอิงเพิ่มเติมจาก เอกรินทร์ พึ่งประชา. “การลตทอนความศักดิ์สิทธิ์โดยทุนนิยมและรัฐ” เมืองโบราณ, 2548.

⁶ อ้างแล้ว เอกรินทร์ พึ่งประชา, 2548.

พิธีไหว้ผีเจ้านาย

ณ บ้านเจ้าพ่อกวณถาวร เชื้อบุญญมี เจ้าพ่อกวณคนปัจจุบันขณะที่มีโอกาสดำเนินไปไหว้คารวะในวันก่อนวันออกพรรษาปี 2551 สองสามวันนั้น บ้านเจ้าพ่อกำลังเริ่มคึกคัก จากชาวบ้านที่เดินทางมาไหว้บูชา ขอพร หรือบะบน (บนบานสานกล่าว) บ้านเจ้าพ่อกวณเป็นเรือนหลังใหญ่ที่เปิดเป็นโถงกว้าง จัดให้มีแท่นที่นั่งของเจ้าพ่อ ซึ่งมีเครื่องศาสตราวุธ หอก ดาบ ง้าว เรียงรายน่าเกรงขาม และที่มุมในสุดของโถงกว้างมีหิ้งดอกไม้รูปเทียนจำนวนมากอันหมายถึงเทียนศรัทธาที่คนจากสารทิศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในหุบเขาด่านซ้ายที่เดินทางมาไหว้บูชาต่อผีเจ้านายผ่านเจ้าพ่อกวณผู้สื่อสารทางจิตวิญญาณ วันนั้นหลายคนจากหมู่บ้านต่างๆ ตลอดจนสายน้ำหมั้นเรือยไปหมู่บ้านใจเขตติดต่อ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดเพชรบูรณ์ มาร่วมกันตระเตรียมเครื่องหีบนำมันจาก หมากแตก เม็ดตะกั่ว สำหรับใช้จุดเทียนไหลเรือไฟในวันออกพรรษา บางคนนำวัสดุมา บางคนมาทำเครื่องมือ และทุกคนต่างปรารถนาจะมีส่วนร่วมได้หีบได้จับทำงานสักชิ้นเป็นการแสดงออกว่าปรารถนาจะร่วมทำงานศรัทธาด้วยความศรัทธา

หอเจ้านายบ้านนาเวียงใหญ่ มีความเกี่ยวข้องกับหอหลวงข้างพระธาตุศรีสองรัก ดังที่แม่ฉลอง อุ่นแก้ว อายุ 87 ปีผู้สืบเชื้อสายนางเทียมของบ้านนาเวียงได้กล่าวว่า หอเจ้านายบ้านเวียงซึ่งสร้างหอไว้ 7 หอได้เชิญวิญญาณเจ้านายมาจากหอหลวง (ด่านซ้าย) คือ องค์หลวง 1 องค์ ให้ท่านมารักษาคุ้มครองชาวนาเวียง นอกจากนั้นเป็นเจ้านายเก่าอยู่มาแต่เดิมแล้ว ได้แก่ เมินดอง เมินอาด เมินฮาด จำคุม และ สองนางพี่น้อง แต่ก่อนบริเวณหอเจ้านายจะเป็นป่าหนายูริมฝั่งน้ำหมั้น ต่อมาก็ได้มีการสร้างพัฒนาไปเรื่อยๆ จนเดี๋ยวนี้เหลือพื้นที่เล็กๆ หย่อมหนึ่งที่ชาวบ้านต่างเคารพศรัทธาจะสว่างละเมียดทำสกปรกเลอะเทอะมิได้

เรื่องเล่าเกี่ยวกับผีในหอเจ้านายประจำหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยผีที่เชิญมาจากหอหลวง และยังมีผีเจ้าถิ่นเดิมที่ถูกยกให้เป็นผีเจ้านายเก่าที่อยู่มาแต่เดิม เป็นผีประจำหมู่บ้านนั้นทำให้ความเชื่อของชาวนาเวียงใหญ่มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างไปจากชุมชนในด่านซ้ายอื่นๆ โดยที่ชาวนาเวียงจะทำพิธีไหว้หอเจ้านายประจำหมู่บ้านทุกปี หลังจากไหว้หอหลวงที่ด่านซ้ายแล้วจะทำพิธีไหว้หอเจ้านายในหมู่บ้านในช่วงเดือน 7 ของทุกปี (ประมาณเดือนมิถุนายน) โดยเมื่อจ้กวนประจำหมู่บ้านกำหนดวันแล้วก็จะประกาศขอบริจาคเงินจากชาวบ้านไปซื้อหมู ไก่ เหล้า ยาสูบและเครื่องปรุง

อื่น ๆ อันเป็นเครื่องเช่นประจำปีที่ขาดไม่ได้ และหากชาวบ้านคนใดเคยได้บะบนอันใดไว้ก็จะนำเอาไปแกะบะตามจำนวนที่บะไว้ เรียกว่า “ไก่อบะ” เป็นไก่อที่ต้มมาเป็นตัวๆ แล้ว และหากชาวบ้านครอบครัวใดไม่ได้บะแต่มีศรัทธาก็จะนำไก่อไปบูชาเรียกว่า “ไก่อปี” ซึ่งเป็นไก่อเป็นๆ โดยที่ หมู และ ไก่ปีจะนำตัวเป็นๆ เอาไปฆ่าให้ตายโดยไม่เชือดคอในบริเวณหอเจ้านาย ก่อนจะปรุงให้สุกแล้วนำไปจัดขึ้นหิ้งบูชาพร้อมเครื่องบูชาอื่นๆ โดยจัดใส่ในชวย พร้อมดอกไม้ ชัน 5 ชัน 8 ไหเหล่าที่ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ วางบูชาที่หอทั้ง 7 แล้ว กวนจ้ำก็จะนำกล่าวคำไหว้ ส่วนไก่อและหมูที่เหลือจากการพิธีไหว้ชาวบ้านจะนำมากินด้วยกัน เป็นการฉลอง หรือแบ่งแจกจ่ายกันกลับไปกินที่บ้าน ก็เป็นอันเสร็จพิธีกรรม ซึ่งชุมชนอื่นๆ ในลุ่มน้ำหมันที่สืบทอดความเชื่อนี้ก็ยังคงถือปฏิบัติอยู่

หิ้งของรักษาประจำสายตระกูล

นอกจากความเชื่อในผีเจ้านายสิ่งที่เด่นชัดและบ่งถึงสายสัมพันธ์ที่เป็นความผูกพันถึงของคนที่เป็นลูกหลานบ้านนาเวียงคือความเชื่อในผีบรรพบุรุษ สะท้อนผ่านการผูกโยงทุกคนในหมู่บ้านเข้าไว้ด้วยกันในหิ้งเทวดา หรือหิ้งพระธรรม ซึ่งเป็นหิ้งของรักษา(สิ่งสำคัญ)ประจำสายตระกูล ซึ่งในบ้านนาเวียงมีหิ้งเทวดาใหญ่ 1 หิ้ง หิ้งเทวดาน้อย 1 หิ้ง(เป็นหิ้งที่แยกมาจากหิ้งเทวดาใหญ่เมื่อมีจำนวนสมาชิกมาก) และหิ้งพระธรรมอีก 2 หิ้ง บนหิ้งจะมีของรักษา คือ หอก ดาบ หรือเครื่องศักดิ์อันเป็นเครื่องหมายสำคัญของบรรพบุรุษเก็บไว้ โดยมีการปฏิบัติเคารพคือ ผู้ได้รับเลือกซึ่งเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากต้นตระกูลคือ “เจ้าต้น” จะต้องบูชาหิ้งเทวดาของตนในวันศีล (วันพระ ขึ้น/แรม 8 ค่ำและวันขึ้น/แรม 15 ค่ำ ของทุกเดือน) “นางแตง” ประจำหิ้งในบ้านจะต้องเตรียมทำชวยดอกไม้ 5 ชวย ชันน้ำหอมและ “ห่อปีบน” คือห่อใบตองที่บรรจุดอกไม้คู่หนึ่ง เทียนเล่มหนึ่งให้ “เจ้าต้น” บูชา

นางสุทนต์ โพรธิปลัด อายุ 74 ปีนางแตงแห่งหิ้งเทวดาน้อย กล่าวว่า หิ้งแต่ละหิ้งจะมีเจ้าต้นคนหนึ่ง และนางแตงคนหนึ่งดูแลปฏิบัติอยู่ ทั้งนี้ในระหว่างเดือนอาจจะมีลูกหิ้งมาบะต่อหิ้ง โดยลูกหิ้งจะเตรียมเครื่องไหว้มาให้นางแตง จัดเตรียมเครื่องไหว้ในการทำพิธีบะ หรือแกะบะ ไว้ให้เจ้าต้นทำพิธีให้ลูกหิ้ง ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะต้องขึ้นประจำกับหิ้งใดหิ้งหนึ่งตามเชื้อสายตระกูลของตัวเอง หรืออาจมีคนในหมู่บ้านอื่นที่สืบเชื้อสายจากบ้านนาเวียงขึ้นหิ้งที่บ้านนาเวียงด้วย โดยเมื่อมีหนุ่มสาวแต่งงานใหม่จะต้องทำการไหว้เพื่อแจ้งต่อบรรพบุรุษประจำหิ้งว่ามีสมาชิกใหม่ขอแจ้งเข้าหิ้ง โดยคู่แต่งงานจะต้องเตรียม มะพร้าว หมากร้อย ละ 1 ทะลาย เหล้า, พร้อม ชัน 5

ชั้น 8 อย่างละหนึ่ง มาไหว้แจ้งขอให้เทวดาประจำตระกูลคุ้มครอง นอกจากนี้คู่แต่งงานจะนำผ้าขาว หรือเสื้อสีขาวของคู่แต่งงาน มาทำพิธีเพื่อที่จะนำกลับไปไว้ไหว้ประจำครอบครัวใหม่ด้วย หรือเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ในครอบครัวนั้น ก็จะต้องเตรียมเครื่องไว้คือดอกไม้ ฐูปเทียน เสื้อขาว/ผ้าขาว มาไหว้ขอให้คุ้มครองลูกหลาน หากครอบครัวใดไม่ทำเด็กที่เกิดใหม่จะเจ็บไข้ กระจงองแง ไม่หายจนกว่าจะได้มาทำพิธีแล้วเท่านั้น หากลูกหรือสมาชิกจะเดินทางไกล หรือมีการเปลี่ยนแปลงสำคัญในอาชีพการงานก็จะมาบอกกล่าวหรือบะบน หากผู้ใดที่ย้ายไปอยู่ที่อื่น โดยแต่งงานออกไปอยู่หมู่บ้านอื่น หรือจะย้ายไปขึ้นตอหึ่งอื่นต้องมาทำพิธีบอกกล่าวขอย้ายไปอยู่หึ่งที่หมู่บ้านอื่นตามความจำเป็นก็ได้

นอกจากนี้หึ่งเทวดาจะมีพิธีกรรมเลี้ยงประจำปีที่ เป็นเหมือนวันทำบุญร่วมกันของลูกหึ่ง ซึ่งจะทำหลังจากงานบูชาพระธาตุส่วนใหญ่จะตรงกับวันขึ้น 4 - 5 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี โดยก่อนวันเลี้ยง 1 วันลูกหึ่งเทวดาใหญ่ ลูกหึ่งเทวดาน้อย ก็จะมารวมกันที่บ้านที่ตั้งหึ่งเทวดาใหญ่ เพื่อเตรียมเครื่องเลี้ยง ได้แก่ ห่อข้าวต้มมัด เย็บชวยดอกไม้ เมียงตะไคร้ ห่อมันตัน จีบหมาก จีบพลู พานบายศรี และในเย็นก่อนวันเลี้ยงเทวดาจะลงเทียมเจ้าตัน หรือใครคนใดคนหนึ่งที่มีเชื้อสายเจ้าตัน โดยที่คนที่ถูกเทียมจะแสดงปาฏิหาริย์ เช่น เต็นบนแผ่นดินสังกะสีร้อนๆ หรือถ่านไฟ สูบบุหรี่มวนด้วยเม็ดพริก โดยไม่จาม หรือ ต้มเหล้า-เบียร์ ได้มากกว่าคนปกติโดยไม่เมา พูดเสียงผิดไปจากเสียงปกติ เป็นต้น ต่อจากนั้นเทวดาจะ “ออกปาก” ผ่านคนที่ถูกเทียมให้เอาเหล้ามากิน เอาม้ามาขี่ บอกความต้องการต่างๆ ของเทวดา หรือบอกกล่าวตักเตือนลูกหึ่งที่มารวมกันอยู่ เป็นต้น เมื่อถึงเช้าอีกวันเป็นวันเลี้ยง ก็จะนำเครื่องไหว้ที่เตรียมไว้ขึ้นหึ่งบูชา โดยที่เจ้าตันจะนำลูกหึ่งไหว้บูชา เสร็จจากการไหว้หึ่งเทวดาใหญ่แล้วก็ย้ายไปหึ่งเทวดาน้อย ทำการบูชาเช่นเดียวกัน จากนั้นก็จะทำการผูกข้อมือบายศรีสู่ขวัญกันเองในระหว่างผู้ที่เป็นลูกหึ่ง ได้ถามสารทุกข์สุกดิบ กินข้าวร่วมกัน แล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

นางอวยพร อัมมะเหยะ อายุ 47 ปี เป็นครูโรงเรียนบ้านนาเวียงและเป็นนางแต่งประจำหึ่งพระธรรมหนึ่งของชวานาเวียง และชาวบ้านใกล้เคียง กล่าวว่หึ่งพระธรรมจะทำพิธีไหว้เป็นปกติในวันพระ และมีลูกหึ่งมาบะบนเป็นธรรมดา การปฏิบัติต่อหึ่งจะมีพิธีการแจ้งขึ้น หรือพิธีแจ้งออกจากหึ่งเช่นกัน แต่ไม่มีพิธีเลี้ยงประจำปีเหมือนหึ่งเทวดา เพราะหึ่งพระธรรมเป็นการนับถือพระธรรมของพระพุทธเจ้าและความดีของ

บรรพบุรุษ โดยสมาชิกหิงพระธรรมจะไปร่วมพิธีไหว้ประจำปีกับหิงเทวดา นอกจากความเชื่อในผีบรรพบุรุษ หรือผีสายตระกูล การแสดงออกผ่านพิธีการไหว้หิงเทวดาหรือหิงพระธรรมแล้ว คนนาเวียงยังเชื่อในผีที่อยู่ในครอบครัวของตนหรือเป็นวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวที่ตายไป ถือว่าเป็นผีเชื่อหรือผีเรือนที่จะดูแลคุ้มครองภายในบ้านเรือนของครอบครัวนั้น นอกจากนี้ยังมีผีประจำหมู่บ้านหรือผีบ้าน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าผีเจ้านายที่จะดูแลคุ้มครองในเขตหมู่บ้านทั้งหมด นอกจากนี้ในพื้นที่เพาะปลูกหรือที่ดินหรือในป่าชวานาเวียงก็เชื่อว่าผีไร่ผีนา หรือผีเจ้าที่ ที่ปักปักคุ้มครองอยู่ในเขตแดนเหล่านั้น โดยหากใครฝ่าฝืน หรือจะทำไมไถ่บาป จะต้องหาข้าว หาน้ำ เครื่องคาวหวานแต่งบูชา ไหว้เสียก่อน เพื่อบอกกล่าวเล่าแจ้งเป็นการขอความคุ้มครองและแก้กฏจากเหล่าผีเป็นประจำที่นั่น

ครูอวยพร เล่าเพิ่มเติมว่านอกจากผีดีแล้วคนนาเวียงยังเชื่อในเรื่อง “ผีร้าย” ได้แก่ “ผีปอบ” เป็นผีร้ายที่จะสิงอยู่ในตัวคนที่ “เป็นผีปอบ” และจะออกจากร่างนั้นไปกิน หรือเข้าคนอื่นเพื่อที่จะกินเลือดเนื้ออวัยวะภายในเป็นอาหาร คนที่ถูกปอบเข้ากินจะอ่อนแอเจ็บป่วย ชาวบ้านเชื่อว่าการเป็นผีปอบกินจะเกิดกับบางคนที่ไปเรียนคาถาอาคมจนแก่กล้าแต่นำไปใช้ในทางไม่ดีผิดครู นอกจากผีปอบก็มี “ผีตายโหง” คือวิญญาณของผู้ที่ตายด้วยอุบัติเหตุกะทันหัน ชาวบ้านเชื่อว่าวิญญาณของผู้ที่ตายด้วยลักษณะนี้จะไม่สุขสงบ และเที่ยวรังควานรบกวน หลอกหลอนชาวบ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าผีร้ายจะมีวิธีการจัดการโดยการใช้ “หมอมผี” เช่น ผีตายโหง ที่ออกอาระวาดร้ายจะเชิญหมอมผีมาทำพิธีสะกดวิญญาณดุร้ายไว้ ไม่ให้คุกคามทำร้าย หรือเมื่อผีปอบเข้า ก็จะต้องเชิญหมอมผี ให้มาไล่ปอบออกจากตัว

นางประไพ นนท์โคตร อายุ 68 ปี เป็นคนจับยามสามตา หรือมีญาณรู้ประจำหมู่บ้านกล่าวว่า ในบ้านนาเวียงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ซับซ้อน ตนซึ่งเป็น “คนจับยาม” ทำหน้าที่เหมือนร่างทรง เมื่อเกิดเหตุว่ามีผู้ใดเจ็บป่วยกะทันหันไม่ทราบสาเหตุ หรือเจ็บป่วยไม่หาย ชาวบ้านจะแต่งขัน 5 มาหาตนเพื่อที่จะให้ตนขอให้ผีมาทรง เพื่อที่จะจับยามดูว่ามาจากสาเหตุอะไร ก็จะไต่ไปแก้ถูก เช่น ถ้าเป็นเพราะละเมิดหอเจ้านาย ก็ไปหาจ้ำกวนให้พาไปแก้ ถ้าผิดต่อเทวดาประจำหิงก็ไปหาเจ้าตัน หากผีร้ายเข้าทำร้ายก็ไปหาหมอมผี เป็นต้น

ความผูกพันถวิลถึงถิ่นดินแดนศักดิ์สิทธิ์

แม้ในความเชื่อของชาวนาเวียงจะมีผีต่างๆ มากมายแต่ผีต่างๆ เหล่านั้นล้วนเป็นผีน้อยที่ย่อยลงหรือเป็น “ผีบิรวาร” ของ “ผีเจ้านาย” ในองค์พระธาตุ และหอหลวง ผีในระดับหมู่บ้านล้วนขึ้นตรงต่อผีเจ้านายในองค์พระธาตุและหอหลวงพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับผีในระดับหมู่บ้านจึงต้องทำหลังจากพิธีกลางที่दानซ้ายลุล่วงไปแล้วเท่านั้น ชื่อนี้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกันของอาณาเขตความเชื่อร่วมของคนนาเวียงและคนที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันและสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษของคนด่านซ้าย ทำให้สามารถมองเห็นโครงสร้างของระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุ ซึ่งเป็นที่สถิตของวิญญาณเจ้านาย และวิญญาณบรรพบุรุษ โดยมีพิธีกรรม บูชาพระธาตุ ล้างพระธาตุ ขอขมาพระธาตุ และการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ อีกทั้งได้สร้างความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อส่วนต่างๆ ชุมชนผ่านความเชื่อในหอเจ้านายประจำหมู่บ้าน เข้าถึงระดับเครือญาติผ่านระบบหิ้งของรักษา หิ้งพระธรรม ตลอดจนผีเชื้อ ผีไร่ ผีนา เหล่านี้คือเครื่องแสดงถึงความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติอันมีพระธาตุศรีสองรักเป็นศูนย์กลาง ซึ่งนำไปโยงเกี่ยวพันกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

ประวัติศาสตร์ความเป็นคนสืบเชื้อสายมาจากคนลาว “เวียง” ของคนบ้านนาเวียงยังเห็นชัดเจนผ่านชื่อหมู่บ้านนาเวียง พิธีกรรมไหว้ภูอั้งลั้ง บูชาหิ้งของรักษาที่สามารถสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ของคนนาเวียง ให้มีความใฝ่ฝันถวิลถึงถิ่นแดนอันมีพระธาตุศรีสองรักเป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดถือ ดังนั้นเมื่อมีเหตุการณ์การรุกรานจากคนภายนอกพวกเขาก็ร่วมกันต่อรองและเรียกร้องผลประโยชน์ร่วมกันในหมู่บ้านไว้

เมื่อสามสี่ปีมานี้ชาวบ้านห้วยดาด ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของภูอั้งลั้งได้รุกขึ้นมายึดจองพื้นที่บนภูบุกเบิกถากถางเพื่อปลูกยางพาราและขายต่อให้นายทุนหลายแปลง ชาวบ้านนาเวียงรู้สึกว่ที่ดินในเขตภูอั้งลั้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์ของหมู่บ้านอีกทั้งเป็นเขตแดนของชุมชนตนถูกรุกล้ำ ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านก็ได้พากันไปขับไล่โดยมีการเจรจาต่อรองเป็นเบื้องต้นแต่ไม่เป็นผล จึงทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายแห่งแต่ไม่มีการดำเนินการใดๆ ต่อมามีการขยายการรุกรานพื้นที่มากขึ้น ชาวบ้านจึงคิดหาวิธีในการรักษาพื้นที่ไว้ โดยได้เชิญเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาร่วมเจรจาเรียกร้องเอาที่ดินซึ่งได้คืนมาเล็กน้อยประมาณ 1,300 ไร่ ต่อจากนั้นเพื่อป้องกันกรบุกกรุกเพิ่มจึงได้พร้อมใจกันจัดงานปลูกป่ารักษาต้นน้ำ ร่วมกับหน่วยงานในอำเภอ เพื่อ

เป็นแนวเขตป้องกันการรุกรานเขตแดนศักดิ์สิทธิ์บนภูผาแห่งความหลังของคนบ้านนาเวียงอีก⁷

นายอนุวัฒน์ พรหมรักษา อายุ 22 ปี ลูกหลานชาวบ้านนาเวียง ปัจจุบันนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิทยาศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง กล่าวไว้ว่า โดยส่วนตัวยังเชื่อ ต่อหอเจ้า ต่อภู่อังลั้ง และพิธีกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน ความเชื่อต่อพระธาตุ ตอนที่อยู่ในหมู่บ้านก็เคยไปไหว้ๆ ไปบ่นหอเจ้านาย ร่วมพิธีบูชาพระธาตุ และภูมิจี่ที่เป็นคนด่านซ้าย ถ้าเป็นคนด่านซ้ายเจอหน้ากันก็จะคุยกันด้วยภาษาด่านซ้าย ด้วยประสบการณ์ของครอบครัวตนทำให้ยังเชื่อมาก เพราะเมื่อหลายปีก่อนพ่อของตนไปกินเลี้ยงงานแต่งงานของลูกสาวเพื่อนสนิทดื่มเบียร์ไปเพียงแก้วเดียว กลับมาบ้านก็สลบไปทำอะไรก็ไม่ตื่น ทุกคนตกใจมากจึงนำส่งโรงพยาบาลหมอกก็ไม่ทราบสาเหตุ คนไข้เป็นปกติทุกอย่างเพียงแต่ไม่ได้สติ พยายามปลุกให้ตื่น ฉีดยากระตุ้นให้ตื่น แต่ไม่เป็นผล จนกระทั่งคุณย่าได้กลับมาที่หมู่บ้านไปหาคนจับยามส่องหาสาเหตุ ก็ทราบว่าเป็นผีที่พ่อเลี้ยงนั้นเข้าไปถ่ายในบริเวณศาลาหอเจ้านาย ท่านไม่พอใจให้ไปทำความสะอาด และขออ้อนยอม (ขอขมาลาโทษ) ย่าพร้อมด้วยจำกวนไปดูปรากฏว่ามีขี้วัวเต็มไปหมดจึงพากันทำความสะอาดและเอาดอกไม้ธูปเทียนเครื่องบูชาไปขออ้อนยอม พ่อก็ตื่นขึ้นมากลับบ้านได้โดยไม่เป็นอะไร

อัตลักษณ์ที่มีหลากหลายบอกว่าเป็นคนนา

“ผมเป็นคนบ้านนาเวียง ความเชื่อต่างๆ ทำให้คนบ้านนาเวียงมีกำลังใจ มีสิ่งยึดเหนี่ยว ตัวผมเวลาอยู่ไกลบ้านก็จะนึกถึงเสมอ ถึงเวลาบุญก็จะกลับมาเสมอไม่เคยขาด”

แม้คนภายนอกอาจจะไม่ได้มองชาวนาเวียงใหญ่ว่าต่างจากคนอีสานทั่วไป แต่จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าแบบแผนพิธีกรรมความเชื่อของคนท้องถิ่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ที่มีลักษณะความเชื่อของตนว่าสืบเชื้อสายมาจากลาวเวียง ที่มาอาศัยอยู่ “ลุ่มน้ำหมันในหุบเขาด่านซ้าย” เขตแดนแห่งศรัทธาของคนที่มีสำนึกในประวัติศาสตร์อันมีแรงผลักดันจากตำนานร่วมกันว่าเป็นคนท้องถิ่น “ด่านซ้าย” ต่างจากคนเมืองเลย ต่างจากลาวอีสาน ต่างจากคนที่อื่นๆ ถือเป็นความสัมพันธ์ทางสถานที่ที่มีศูนย์กลางที่เป็นสัญลักษณ์คือ “องค์พระธาตุศรีสองรัก” ขอบเขตแห่งสำนึกร่วมนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเขตแดนเท่านั้นแต่สำนึกถึงถิ่นที่อยู่ศักดิ์สิทธิ์เป็นดินแดน

⁷ สัมภาษณ์ นายคำมุง สารมะโน อายุ 54 ปี ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาเวียงใหญ่คนปัจจุบัน

มาตุภูมิที่แม่สมาชิกจะกระจัดกระจายอยู่ไหนแห่งใดก็สามารถกลับมาร่วมงานบุญให้บูชาพระธาตุ อันเป็นความเกี่ยวพันในการมาร่วมเฉลิมฉลอง และทำพิธีกรรมร่วมกัน หรือหากกลับมาไม่ได้จริงๆ ก็มีการทำเครื่องหมายอันเป็นสัญลักษณ์ โดยการกล่าวอ้างถึง เช่น พ่อแม่ได้ทำต้นผึ้งต้นเทียนที่มีสัญลักษณ์คือเทียนเวียนหัวเป็นตัวแทนของสมาชิกทุกคนมาถวาย แล้วส่งสั้นเทียนที่เหลือ หรือดินพระธาตุ หรือเหรียญพระธาตุ อันเป็นสิ่งมงคลไปให้ลูกๆ ทางไปรษณีย์ ตลอดจนชาวบ้านที่ไม่อาจจะเดินทางกลับมาให้ห่อหลวง หรือห่อเจ้านายในหมู่บ้านได้ก็สามารถโทรศัพท์มา หรือส่งเงินมา ขอให้พ่อแม่ดำเนินการบะบน หรือแกะปะแก้นแทนได้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนความรู้สึกผูกพันถวิลถึงถิ่นแดนของตนของคนต่างชาตินโยยุคโลกาภิวัตน์

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นว่าชุมชนลาวเวียงเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ลาวเวียง ที่มีลักษณะความเชื่อที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมที่แม่ชานาเวียงจะมีผีต่างๆ มากมายแต่ผีต่างๆ เหล่านั้นล้วนเป็นผีน้อยที่ย่อยลงหรือเป็น “ผีบริวาร” ของ “ผีเจ้านาย” ในองค์พระธาตุ และห่อหลวง ผีในระดับหมู่บ้านล้วนขึ้นตรงต่อผีเจ้านายในองค์พระธาตุและห่อหลวงพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านจึงต้องทำภายหลังจากได้แสดงความเคารพต่อผีสำคัญของท้องถิ่นหรือผีที่เมืองด่านซ้ายเสียก่อน อย่างไรก็ตามเรื่องเล่าเฉพาะความเป็นมาของชาวลาวเวียงทำให้ชุมชนลาวเวียงใหญ่มีพิธีกรรมไหว้ภู่อังลิ่ง และการไหว้ผีเจ้านายระดับชุมชน ซึ่งทำเฉพาะในชุมชนตนซึ่งชี้ให้เห็นว่าชาวลาวเวียงใหญ่มีความอัตลักษณ์พิเศษแม้จะร่วมอยู่ในร่มของระบบความเชื่อใหญ่ แต่เนื่องด้วยปัจจุบันเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ทำให้คนลาวเวียงใหญ่ต้องเคลื่อนย้ายออกจากชุมชน และมีการส่งเสริมพิธีกรรมในระดับเมืองด่านซ้ายอย่างเอิกฉาน ชาวลาวเวียงใหญ่จึงถูกมองไม่ได้ต่างจากคนด่านซ้าย อย่างไรก็ตามที่ชุมชนลาวเวียงใหญ่ยังมีตำนานที่เล่าผ่านพิธีไหว้ภู่อังลิ่งที่สืบเล่าต่อไป สำนึกของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงในหมู่คนลาวเวียงก็ยังคงสืบเนื่องต่อไปได้ แต่หากวันหนึ่งตำนานของชาวลาวเวียงถูกแทนด้วยความเชื่อหลักของเมืองด่านซ้าย และความสำคัญของพิธีกรรมของชุมชนลดน้อยถอยความสำคัญลงนั้นอาจจะหมายถึงสำนึกความเป็นชาวลาวเวียงของชาวลาวเวียงก็ย่อมจืดจางไปจากใจของคนรุ่นใหม่ไปด้วยเช่นกัน

บรรณานุกรม

- โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและชาติพันธุ์. รายงานการวิจัย “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม กรณีศึกษาบ้านด่านซ้าย นาเวียง และนาหอ ลุ่มน้ำหมัน อ.ด่านซ้าย จ.เลย” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2548.
- ชลิต ชัยครรชิต. “ผีตาโชน จากการบูชาบรรพชนถึงการละเล่นในบุญหลวง” : สารวัฒนธรรม. สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 2 มกราคม – สิงหาคม 2548, หน้า 16 – 18.
- ชไมพร พรพิชญ์พัฒนา. ผีตาโชนมรดกแผ่นดินศรีสองรัก. กรุงเทพฯ : บริษัทด้านสุทธการพิมพ์, 2546.
- ปราณี วงษ์เทศ. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2543.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. บรรณธิการ, ผีกับพุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมด่านซ้าย: ดุลยภาพทางจิต-วิญญาณของชาวบ้านในลุ่มน้ำหมัน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2548.
- ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ ; ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.
- สยมพร กาษรสวรรณ. ภาพสะท้อนจากประเพณีผีตาโชน. วิทยานิพนธ์ ศม.มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. ชาติพันธุ์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 4, 2538.
- อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- เอกรินทร์ ฟิ่งประชา. “การลדתอนควาคักดีสิทธิโยทูนนิยมและรัฐ” เมืองโบราณ, 2548.
- Ekarin Phungpracha, 2007. *The Phitakhon Festival Meaning and Sociocultural Context : Case Study ; Dansai District Northeastern Thailand*, Presentation to Yale University.

หนังสืออ่านประกอบ

- ยศ สันตสมบัติ. หลักช้าง : การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง. กรุงเทพฯ : โครงการวิทยทรรศน์, 2543.
- ยศ สันตสมบัติ. “หลักช้าง นิยามความหมายและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง”

วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 ก.ย. – ธ.ค. 2543

ยศ สันตสมบัติ. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย 1.** กรุงเทพฯ; ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2551.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย 2.** กรุงเทพฯ; ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). **วาทกรรมอัตลักษณ์.** กรุงเทพฯ; ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). **ความเป็นไทย/ความเป็นไท.** กรุงเทพฯ; ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. **ชาติพันธุ์และมายาคติ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2546.

สุเทพ สุนทรเกสัช. **มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2540

อคิน ระพีพัฒน์ ; ม.ร.ว., **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีคิดของคลิฟฟอร์ด เกียร์ช.** 2547 : 83 – 84)